Sözlükbilim ve Sözlükçülük Terimlerinin Kullanımı Üzerine

Emrah Özcan

▶ **To cite this version:**

Emrah Özcan. Sözlükbilim ve Sözlükçülük Terimlerinin Kullanımı Üzerine. Yildiz Journal of Educational Research, 2018, 3 (2), pp.1-13. hal-02891569

HAL Id: hal-02891569
https://hal.science/hal-02891569

Submitted on 7 Jul 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

YILDIZ JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH

journal website: www.eds.yildiz.edu.tr/yjer

ISSN: 2564-7431

Sözlükbilim ve Sözlükçülük Terimlerinin Kullanımı Üzerine*

Emrah Özcan[1]

Received: November, 2, 2018 ~ Accepted: December, 29, 2018
Online Published: December, 30, 2018

Suggested Citation: Özcan, E. (2018). Sözlükbilim ve Sözlükçülük Terimlerinin Kullanımı Üzerine. *YILDIZ Journal of Educational Research,* 3(2), 1-13.

Abstract

In newly established fields of science, unity in the terms provides a great benefit. This benefit is not necessarily restricted to the unity itself. In addition to that, this unity acts a basis for the upcoming works in the field and also contributes to the continuity of the field. Since dictionary research is a relatively new field of study, differences in terms could be observed. The aims of this article is focus on the different usages of terms used in dictionary research studies in specific terms such as lexicography and lexicology, and offer recommendations to establish unity in terms used in dictionary research.

Keywords: lexicography, lexicology, dictionary, term usage.

Öz

Yeni gelişen bilim alanlarında terim birliği oluşturmak, o alanda yapılan çalışmaların gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Bu katkı, sadece birliğin sağladığı düzenle sınırlı kalmayıp söz konusu alanda yapılan çalışmaların, sonraki çalışmalara temel oluşturmasını ve alanın devamlılığına katkısı olmaktadır. Bu bağlamda sözlükbilim çalışmaları görece yeni bir alan olduğu için kimi terimlerin kullanımında farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu yazının amacı, sözlük çalışmalarında rastlanan terim karmaşasını, özelde sözlükbilim ve sözlükçülük terimlerini mercek altına alarak incelemek ve gözlemlenen farklılıklardan yola çıkarak sözlük çalışmalarında terim birliğini sağlayabilmek için öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: sözlükbilim, sözlükçülük, sözlükbilgisi, terim kullanımı.

* Bu çalışma Prof. Dr. N. Engin Uzun danışmanlığında Emrah Özcan'ın "Türkçe Genel Sözlük Hazırlama Süreci Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

[1] e-mail: eozcan@yildiz.edu.tr

Giriş

Özellikle 20.y.y.'da Saussure'ün etkisiyle hızla gelişen dilbilimin alanında birçok yeni terim kullanılmaya başlanmıştır. Farklı dillerde yapılan dilbilim çalışmalarında da bu terimlerin, kaynak dildeki karşılıklarının bulunması için çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Kimi zaman bu terimler, yazımında küçük değişiklikler yapılarak, olduğu gibi o dile yerleşmiş ya da başka bir terimle bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Doğrudan yabancı dilden alınan terimler belli nedenlerle tutunma sergilemezse yerini başka bir terime bırakma eğilimi de gösterebilir. Buna örnek olarak İngilizce *computer* teriminin Türkçede başlarda *kompüter* olarak karşılanması ancak daha sonraları yerini *bilgisayar* terimine bırakmasını gösterebiliriz. Bir başka örnek ise dil çalışmaları için önceleri kullanılan *lengüistik* teriminin yerine artık daha çok tercih edilen *dilbilim* terimidir. Bu durumlara rağmen olduğu gibi kalan terimler de mevcuttur; *technology*'nin karşılığı için kullanılan *teknoloji* terimi gibi.

Sözlükbilim teriminin temelinde "sözlük" vardır. Aksan'a (1995, s. 399) göre sözlük "*Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı*"dır. TDK Türkçe Sözlük'te ise sözlük "*Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat*" olarak madde başında yer alırken Oxford Sözlük'te "*A book or electronic resource that lists the words of a language (typically in alphabetical order) and gives their meaning, or gives the equivalent words in a different language, often also providing information about pronunciation, origin, and usage*" ("Dictionary", t.y.) olarak tanımlanır. Sözlük dilin kendisini oluşturan öğeler olan sözcükleri tanımlar, onların anlamlarını açıklar, bilgiler verir. Bu açıdan sözlükler dilin vazgeçilmezidir. Bu vazgeçilmezlik nedeniyle yüzyıllardan beri sözlükler hazırlanmış, yazıldıkları dil ya da dillere çeşitli katkılar sağlamış, her dil kullanıcısının temel başvuru kaynağı haline gelmiştir. Özellikle yabancı dil öğreniminde ve öğretiminde sözlüklerin yeri daha da önemlidir. Yabancı dil öğretimine/öğrenimine yönelik sözlükler, sadece belli sözcüklerin anlam ya da anlamlarını tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda kullanım bilgisi gibi önemli dilsel

özellikler hakkında da okuyucuya bilgi sunar. Diğer bir deyişle, dilin tüm özelliklerini ortaya koyan sözlükler yeni bir dil öğrenmek isteyenlerin ilk başvuru kaynaklarından birisi olmuştur.

Türkçede Yabancı Terimlere Karşılık Bulma Sorunsalı

Yapıları ve anlamları bakımından bir dilin genel kelimelerinden ayrılan terimler, bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin temel göstergelerindendir (Pilav, 2008). "*Bilimsel bir kavrama tek bir karşılığın bulunması*" (Zülfikar, 1991, s. 20) işi yani terimleştirme ise her alan için kendi içinde yine başlı başına bir araştırma alanıdır ve bir terim üretme/türetme ve üretilen/türetilen terimin dilde tutunması için bir çok parametrenin birlikte çalışması gerekmektedir. Ancak genel kanı, yabancı dilden gelen terimin ya yazımında ya da sesletiminde Türkçeye özgü özellikleri kazandırarak terim üretmektir. Bir diğer yol ise yabancı sözcüğün biçimbilimsel ya da sesbilimsel özelliklerini düşünmeden kavramın hedef dile özgü belirlenmesidir. Bu çalışma, amacı doğrultusuna lexicography ve lexicology terimlerini ele alacağından Türkçe terim oluşturmada, yabancı dilden *-graphy* ve *-logy* ekiyle gelen terimlerin nasıl işlendiğine ve Türkçe karşılıklarda nasıl bir yol izlendiğine bakılmıştır. Bu amaçla Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nün web ortamında yer alan sözlüğünde *-grafi* ve *-loji* ile biten terimlerine öncelik tanınmıştır. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (TBTS) web sayfasında *-loji* ekiyle biten terimlere bakıldığında 239 sonuç çıkmaktadır (bkz. Şekil 1).

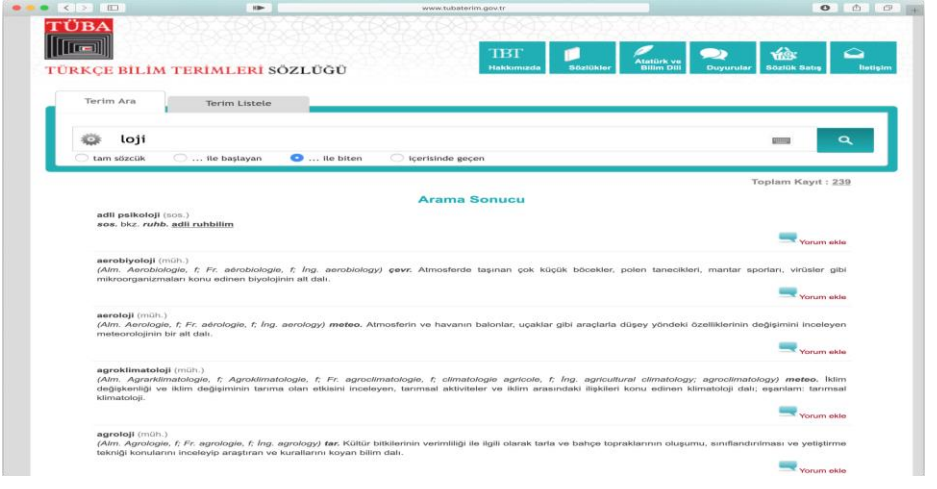

Şekil 1 Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde (2011) *-loji* arama sonuç ekranı

Sorgulama sonucu çıkan 239 terimin 178'i mühendislik alanında, geriye kalan 61'nin ise sosyal bilimler alanında kullanıldığı belirtilmektedir. Ancak bu terimlerden 27'si tanımı içerisinde bir biçimde *-loji* geçtiği için olsa gerek sonuç ekranına yansımıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçlardan bu terimler çıkarılmıştır. Geriye kalanlar içerisinde 170 tanesinin *-loji* ekiyle bittiği, ancak 16 terimin ise yabancı dilde *-loji* ekiyle biten bir terim olmasına karşın Türkçesinin başka bir terimle karşılandığı görülmüştür. Türkçe karşılığı *-loji* ile bitmeyen ve başka bir terimle karşılanan maddelerin tanımlarında terimin *-loji* karşılığının ne olduğu "eşanlamlısı" diye belirtilmiş, bazı durumlarda da "bakınız" diye o maddeye gönderme yapılmıştır. Aynı sözlük içerisinde *-grafi* ekiyle biten terimler aratılınca çıkan 150 sonuç içerisinde (bkz. Şekil 2), 47 tanesi sadece tanımı içerisinde *-grafi* geçtiği için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Geriye kalan terimler arasında 97 tanesi Türkçesi *-graf* ile biten bir terim, 6 tanesi ise sonu *-graf* ile bitmeyen terimlerdir. Yine sonuç ekranında *-graf* ekiyle bitmeyen terimlerin tanımlarında *-graf* ekiyle biten Türkçe biçimlerine gönderme yapılmaktadır.

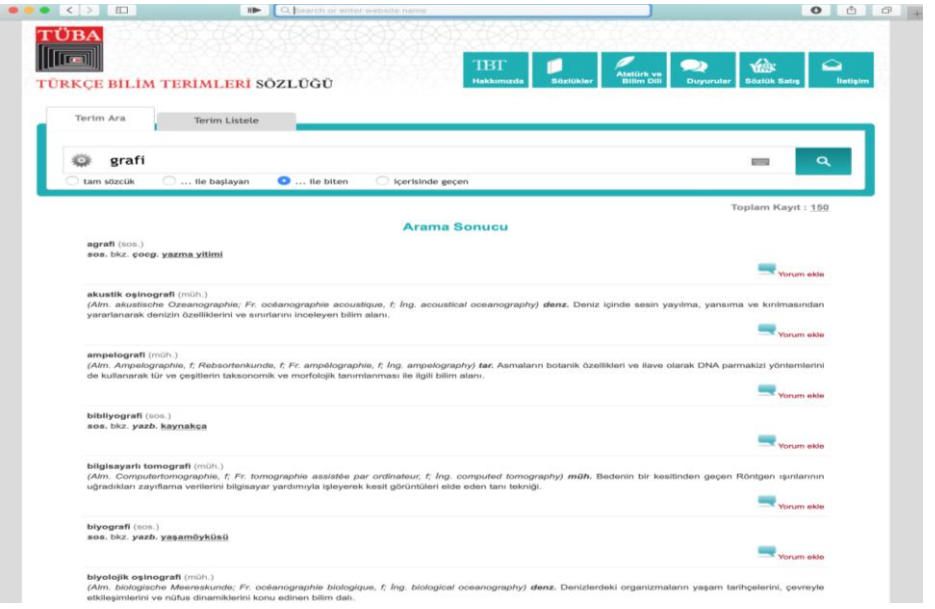

Şekil 2 Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde (2011) *-grafi* arama sonuç ekranı

Bu sonuçlara göre, *-loji* ekiyle biten terim sayısı oranı %90'ın üzerindeyken, Türkçe karşılık bulunan terim oranı %10'un altındadır, *-grafi* ekiyle biten terim oranı %94, Türkçe karşılık bulunan terim oranı ise %'dır. Sonu *-grafi* ile biten terimlere Türkçe karşılık bulma oranı *-loji* ile biten terimlere karşılık bulma oranına göre daha düşüktür. Kısacası, *-grafi* ve *-loji* ekiyle biten terimlerden yola çıkarak bir genelleme yapacak olursak bir terim yabancı bir dilden Türkçeye aktarılırken yabancı dildeki sesletimi ve yazımı, Türkçenin ses ve yazı sistemine uydurularak olduğu biçimde geçiş yapma oranı, o terime Türkçe karşılık bulunma oranına göre daha yüksektir. Bu nedenle, Türkçede dilbilim terimi kullanılmadan önce lengüistik terimi tercih edilmiştir. Sözlük çalışmalarındaki kullanımlara bakacak olursak bazı araştırmacıların leksikografi ve leksikoloji terimlerini kullandıkları da gözden kaçırılmamalıdır.

Dilbilim Sözlüklerinde "Sözlükbilim" ve "Sözlükçülük"

Sözlüğün bu denli önemli olması kaçınılmaz olduğu gibi onun araştırılıp incelenmesi de kaçınılmaz olmuş ve sözlükbilim alanı doğmuştur. Aksan'a (1995, s. 393) göre sözlükbilim "*bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelen, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren bir dilbilim dalıdır*". Ancak sözlükbilim çalışmalarının bilimsel bir çalışma alanı olarak görülmeye başlanması çok eskilere gitmez. Günümüzde Aksan'ın (1995) da belirttiği gibi dilbilimin bir alt dalı olarak görülmeye başlanan sözlükbilimin en belirgin özelliği bir ürün ortaya çıkarmasıdır. Bu nedenle, uzun süre bir bilim dalı olarak görülmek yerine uygulamaya ağırlık verilen bir çalışma alanı olarak görülmüştür, hatta kimi araştırmacılar sözlük hazırlamayı bir sanat olarak algılamıştır (Bejoint, 2010; Zgusta ve diğerleri, 1971). Oysaki Hartmann ve James'e (1998, s. 85) göre sözlük çalışmaları iki temel çalışma sahasına sahiptir; bunlardan birincisi sözlüğün uygulama alanı olan SÖZLÜK HAZIRLAMA, diğeri ise sözlüğün kuramsal boyutunu ele alan SÖZLÜK ARAŞTIRMALARI'dır. Dolayısıyla sözlük üzerine yapılan çalışmalar "*hem uygulama (sözlük yazımı) hem de kuramsal (sözlük araştırması) tabanlı yapılmaktadır*" (R. K. K. Hartmann, 2001). Bu nedenle sözlük çalışmalarını sadece uygulamaya dayalı ya da sadece kuramsal bir alan olarak tanımlayamayız. Kimi araştırmacılar tarafından bu iki kavram birbirinden farklı görünse de birbirlerinden kesin bir biçimde ayrılamazlar çünkü sözlük yapısı gereği her iki çalışma alanına da

ihtiyaç duymaktadır. Sözlük araştırmaları, sözlük derleme ya da hazırlama çalışmalarına göre görece daha yeni bir çalışma alanı olmasından dolayı tarihi sözlüklerin birbirlerine oldukça benzer biçimde hazırlandıklarını söyleyebiliriz. Sözlük dendiğinde herkesin aklına ufak tefek farklılıklar dışında benzer biçimde hazırlanmış bir ürün gelir. Diğer bir deyişle, yeni yazılan sözlükler eskilerin denenmiş yöntemlerinin izinden ayrılmazlar. Sözlük tarihinin başlarında, kendinden önceki sözlüklerden alıntı yapmak bir kenara dursun, olduğu gibi birebir aynı biçimde hazırlanmış sözlüklere de rastlamak olasıdır. Starnes ve Noyes (1991) Robert Cawdrey'in A Table Alphabeticall (1604) adlı eserinde içeriğinin neredeyse yarısının, Thomas Thomas'ın 1587 tarihli Latince-İngilizce sözlüğünden birebir ödünçlendiğini aktarmaktadır.

Türkiye'de sözlük çalışmalarının bilimsel bir tabana oturması oldukça zaman almıştır. Her ne kadar köklü bir sözlük tarihine sahip olunsa da, Divan-ı Lügati't Türk (Kaşgarlı, 1990) ve Kamus-i Türki (Sami, 1901) örneklerinde olduğu gibi, günümüz modern sözlük çalışmalarının yabancı kaynaklardan beslendiği de bir gerçektir. Yabancı kaynaklardan aktarılan terimlerin Türkçelerinde farklı araştırmacıların farklı terimleri kullandıklarını görmekteyiz. Bu farklı kullanımları gösterebilmek için Türkçe dilbilim sözlüklerinde "sözlükbilim" teriminin nasıl kullanıldığını öncelemek gerekir. Türkiye'deki dilbilim çalışmalarının öncülerinden Prof. Dr. Berke Vardar'ın (1998) yönetiminde hazırlanmış olan Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde sözlükbilim terimi aşağıdaki biçimiyle tanımlanmıştır:

> **sözlükbilim** (Alm. *Lexikologie*, Fr. *lexicologie*, İng. *lexicology*). Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlambirimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri (birleşkebirimler) dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal. Saussure'cü dilbilimin en büyük özelliklerinden biri dilin bir yapı olduğunu ortaya koymuş olmasıdır. Bu bakış açısı ses dizgesinin yapısal bakımdan incelenmesine yol açmış, sesbilimin kurulmasını sağlamıştır. Sesbilimden sonra dilbilimin öbür alanları da yeni görüşlerden etkilenmiş, çok daha geç olmakla birlikte, sözlükbilim de bu gidişe ayak uydurmuştur. Böylece dilin sözlük kesimini yapılaştırma çabaları

> incelemelerde atılım yapılmasına yol açmış, *yapısal sözlükbilim* doğmuştur. Sözlüksel alan, anlamsal alan, vb. kavramların yanı sıra sesbilim alanının örnek alınmasıyla gerçekleştirilen anlambirimcik çözümlemeleri araştırmacılara yeni olanaklar sağlamıştır. Bu arada sözlüğün toplumsal yapılarla kurduğu ilişkiler üzerinde de önemle durulmuştur (G. Matoré, J. Dubois, vb.). Kimi sözlükbilimciler *sözcük* kavramından giderek uzaklaşmışlar, sınırları daha iyi çizilmiş birimler (sözlükbirim, birleşkebirim, vb.) kullanmaya yönelmişlerdir; kimileriyse tüm sakıncalarına karşın – ve sözcüğün tartışma götürmez bir gerçeklik olduğu görüşünü benimsemeden – bu kavramla yetinmişlerdir. Sözlükbilimin *sözlüksel anlambilim* bölümü anlam sorunlarını ele alır; *sözlüksel biçimbilim*se birimler arasındaki sözlüksel birleşimleri (türetme, bileştirme, vb.) inceler.

Vardar (1998) sözlükbilimi dilbilimin bir alt dalı olarak anmakta ve dilbilimin diğer alt alanlarına göre geç kalsa da yeni görüşlerden etkilenmeye ve kendini geliştirmeye başladığı belirtilmektedir. Buna ek olarak tanımdan önce Almanca, Fransızca ve İngilizce karşılıklar verilerek diğer dillerde terimin nasıl kullanıldığı gösterilmeye çalışılmıştır. Vardar (1998) "sözlükbilim" teriminin İngilizcesini "lexicology" olarak vermektedir.

İmer, Kocaman ve Özsoy'un (2011) Dilbilim Sözlüğü'nde ise "sözlükbilim" diye bir terim yer almamaktadır. Onun yerine sözlükçülük terimi yer almakta ve şu biçimde tanımlanmaktadır:

> **sözlükçülük** (lexicography) *genel* Sözlük hazırlama ve yazma kurallarını içinde bulunduran alan. Sözlüksel kodlama yöntemi, sözlük yazma süreci, sözvarlığı öğeleri, dizimsel ve dizisel kodlama ile ilgili çalışmaları sözcükbilim alanındaki bilgiler ışığında yürütür.

Yukarıdaki tanımda, Vardar'dan (1998) farklı olarak sözlükbilgisi yerine sözlükçülük terimi tercih edilmiş ve bu alanın sözcükbilime olan katkısından bahsedilmiştir. Bu bağlamda, Vardar'da (1998) sözlükbilgisi maddesi ise aşağıdaki gibidir:

> **sözlükbilgisi** (Alm. *Lexikographie*, Fr. *lexicographie*, İng. *lexicography).* Sözlük yapımıyla ve bu etkinliğe ilişkin ilke, yöntem, vb. ile uğraşan uygulamaları sözlükbilim dalı. (*Sözlükçülük* de denir.) Sözlükbilgisi, sözlüğe girecek biçimleri (sözlüksel birimler; sözlükbirimler, birleşkebirimler), genellikle çekim ekleri dışında kalan dilbilgisel birimleri (biçimbirimler) belirledikten sonra bunlara ilişkin biçimbilimsel (ulamlar, birleşim olasılıkları, bağdaşma kuralları, vb.), anlambilimsel (tanımlar), kimi durumlardaysa tarihsel (köken, vb.) bilgiler verir. Birçok sözlükte tanımları örneklendiren tanık alıntılar ya da sözlükçünün ürettiği dizimler de yer alır.

Görüldüğü üzere Vardar (1998), sözlükbilim ve sözlükbilgisi (ya da sözlükçülük) olarak iki terimden bahsetmektedir. Bu bağlamda uygulama uygulama içeren çalışma alanına sözlükbilgisi (sözlükçülük), kuramsal çalışmalara da genel olarak sözlükbilim denmektedir. İmer, Kocaman ve Özsoy (2011) ise böyle bir ayrıma gitmemiş tek bir terim üzerinden kavramı tanımlamaya çalışmıştır.

Dietrich'in (2011) *Dictionary of Linguistic Terms* adlı İngilizce-Rusça-Türkçe sözlüğünde bu terimler için aşağıdaki karşılıklar verilmektedir:

> ***lexicography*** *n. sözlükçülük, sözlük bilgisi*
>
> ***lexicology*** *n. sözcük bilgisi*

Dietrich (2011) *-graphy* ve *-logy* ile biten terimlere aynı biçimde yaklaşmış ve Türkçe karşılıkları için bilgisi ile biten terimlere yer vermiştir. Böylece Latinceden gelen ekin verdiği anlam göz ardı edilmiş, aynı zamanda da başka araştırmacılarca uygulama ve kuramsal alan için kullanılan terim sayısı teke indirgenmiştir. Dietrich'in eserinde neden böyle bir yolu tercih ettiğini anlamak için terimlerin tanımına bakmak olası değildir çünkü eserde maddelerin tanımlarına yer verilmemiş sadece terimlerin üç farklı dildeki karşılıkları verilmiştir.

Bazı kaynaklarda, aynı yazarın kullandığı terimlerin belli bir zaman sonra değişime uğradığı durumlara da rastlamak olasıdır. Örneğin, Vardar (1978) Başlıca

Dilbilim Terimleri adlı eserde "lexicography"nin eşdeğeri olarak "sözcükbilim" terimini kullanılırken yazarın bir diğer eseri olan Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü'nde (Vardar, 1980) "sözlükbilgisi" olarak geçmektedir. Vardar'ın iki eseri arasında geçen iki yıl içerisinde aynı İngilizce sözcük, Türkçede farklı biçimde ifade edilir hale gelmiştir. Bu iki terimin, "lexicography" ve "lexicology", kökeni itibariyle Latinceden gelen bilgiyle *-graph* uygulama alanını, *-logy* kuramsal alanı ifade ettiğini düşünerek araştırmacıların başlarda böylesi bir yolu takip ettikleri görülmektedir. Bu terim karmaşasını, Boz (2011) yazdığı makalesinde ele alarak sözlük çalışmalarının "bilim tarafını karşılaması" için kuramsal leksikografi ve "meslek tarafını karşılaması" için de uygulamalı leksikografi terimlerini kullanmak yerine her ikisi için de "sözlükbilim(i)" terimini önermiştir, ancak bunun daha fazla karmaşaya yol açacağı düşünülmektedir. Buna örnek olarak Aksan'ın (2004, s. 231), kesin ifadelerle sözlükbilimin uygulamayla ilgilenmediğini belirtmesi gösterilebilir.

> *"Sözlükbilimi sözcükbiliminden ayıran yön, aynı gereçleri işleyen bu iki bilimden birinin (sözlükbilim) doğrudan doğruya sözlük hazırlama yöntemlerine eğilmesi, uygulamayla ilgilenmemesidir."*

Wiegand (1998, s. 88) her iki alanın "sistematik bir biçimde birbirlerine bağlı" olduklarını belirtmektedir ancak birbirlerine bağlı olan alanların aynı adla anılmaları gerekmemektedir.

Görüldüğü gibi incelediğimiz sözlüklerde terimler bazen aynı, bazen de farklı biçimde kullanılmıştır. Genel eğilim, İngilizce *lexicology* terimi için sözlükbilim terimi, *lexicography* için sözlükbilgisi ya da sözlükçülük terimleri kullanılmıştır. Ancak kimi kaynaklarda bu durum biraz değişiktir. Örneğin Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yayınladığı Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde (2011) sözlükbilim teriminin tanımı şimdiye kadar baktığımız dilbilim sözlüklerindeki tanımlamalarla örtüşmesine karşın terimin İngilizcesi *lexicography* olarak verilmiştir. Kısacası bilim anlamına gelen *-loji* eki almış terim yerine *-grafi* eki almış terim tercih edilmiştir.

Bir başka dilbilim terim sözlüğü Kocaman ve Osam'ın (2000) Uygulamalı Dilbilim-Yabancı Dil Öğretimi Terimleri Sözlüğü adlı çalışmasıdır. Kocaman, Osam'la

birlikte yazdıkları eserinde sözcükbilgisi ya da sözlükçülük ile lexicography terimini eşleştirmiştir.

Tüm bu karmaşadan bağımsız olarak, Hartmann (2001, s. 40) önerdiği sözlük araştırmaları terimi oldukça kapsamlı ve birçok öğeyi içinde barındıran bir şemsiye terim olarak durmaktadır. Hartmann'ın önerdiği bu çatıda sözlük araştırmaları şu altı alt alana ayrılır:

1. **Üstsözlükbilim (Metalexicography)**: Sözlükbilimi bir süreç olarak etkileyen prensiplerin bütünüdür, hangi tür referans kaynaklarını kimler ne amaçla ve hangi çalışma yöntemleriyle derler ve derleyicilerin kullanıcılar, öğretmenler ve araştırmacılarla nasıl bir iletişim halinde olduğunu sorgular.
2. **Sözlük tarihi**: Sözlüksel geleneğin tarihsel gelişimini, geçmişte derleyiciler üzerinde etkisi olan durumları ve bu durumların farklı ülkeler, kültürler ya da dillerde belli ürünleri (sözlükleri) nasıl etkilediklerini inceler.
3. **Sözlük eleştirisi**: Sözlüksel ürünlerin değerlendirilmesi esasına dayanır. Çeşitli referans kaynaklarını ve insanların bu kaynakları algılayışlarını ölçüt olarak kabul eder.
4. **Sözlük yapısı**: Bir sözlüğü oluşturan parçaların tanımlanması anlamına gelir. Çeşitli sözlüklerin içerdikleri bilgiye erişilmesini sağlayan tasarım özellikleridir.
5. **Sözlük tipolojisi**: Sözlüksel ürünlerin sınıflandırılması işlemidir, "sözlük", "eşanlamlılar sözlüğü" ya da "ansiklopedi" gibi çeşitli referans türlerini belirler.
6. **Sözlük kullanımı**: Sözlük kullanıcısının bakış açısını inceler. Kullanıcıların referans gereksinimlerinin ve sözlük ya da diğer referans kaynaklarına başvuran kullanıcıların bu becerilerinin nasıl oluştuğunu ve bunun nasıl öğretilebileceğini araştırır.

Bu altı alt-alan incelendiğinde hem sözlükbilim hem de sözlükçülük olarak kullanılan terimlerin çalışma alanlarını kapsadığı görülmektedir. Yeni oluşan alanların yeni eğilimlere açık olması, o alanın gelişimini hızlandıracaktır.

Bu ayrımda yer alan altı alanda yapılan çalışmaların hepsi sözlüklerin kuramsal ve uygulamalı alanlarına bir biçimde katkı sağlamaktadır. Bu nedenle sözlükle ilgili her türlü çalışma, sözlük çalışmaları adı altında toplanabilir. Bu çalışmalar ister kuramsal

isterse uygulama tabanlı olsun sonucunda sözlük için yapılan çalışmalar olacağı kesindir.

Sonuç ve Değerlendirme

Önceki bölümlerde gösterilen örneklerde de görüldüğü üzere "sözlükbilim" ve "sözlükçülük (ya da sözcükbilgisi) terimleri sözlük çalışmalarının geçirdiği değişimden birebir etkilenmiş ve terimlerin kullanılmasında da benzer değişimler göze çarpmaktadır. Burada önemli olan, ortak terimleri kullanarak alanda terim birliğini sağlamaktır. Böylece gereksiz karmaşanın önüne geçilecektir. Sözlük çalışmaları gibi yeni yeni büyüyen alanlarda terim konusunda en baştan titiz ve seçici davranmak alanın geleceği açısından önem taşımaktadır. Elbette ki kimi kullanımlar kimi araştırmacılara uygun gelmeyecektir, örneğin *lexicography* terimi örneğinde olduğu gibi, *-grafi* ekiyle biten bir terimin kuramsal bir çalışmayı adlandırmak için yeğlenmemesi gibi. Bizim önerimiz bu tür alanlarda temel bazı çatı terimlerin yeğlenmesidir bu nedenle Hartmann'ın önerdiği sözlük araştırmaları terimine benzer biçimde sözlük çalışmaları bir şemsiye terim olarak kullanılabilir. Bunun dışında, kuramsal çalışmalardan bahsederken sözlükbilim, uygulama odaklı çalışmalar için de sözlükçülük terimlerinin kullanılması terim birliğinin sağlanması için kullanılması önerilebilir.

Kaynaklar

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. Multilingual.

Bejoint, H. (2010). *The Lexicography of English*. Oxford: Oxford University Press.

Boz, E. (2011). Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (4), 9-14.

Cawdrey, R. (1604). *A Table Alphabeticall, Conteynin and Teaching the True Writing, and Understanding of Hard Usuall English Words*. London: I.R. for Edmund Weaver.

Dictionary. (t.y.).Oxford Dictionary. https://en.oxforddictionaries.com/definition/dictionary adresinden erişildi.

Dietrich, A. P. (2011). *Dictionary of Linguistics*. Multilingual.

Hartmann, R. K. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. Pearson Education Limited.

Hartmann, R. R. K. ve James, G. (1998). *Dictionary of lexicography*. London; New York: Routledge.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kaşgarlı, M. (1990). *Divan-ı Lügat'it Türk (Tıpkıbasımı)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kocaman, A. ve Osam, N. (2000). *Uygulamalı Dilbilim-Yabancı Dil Öğretimi Terimleri Sözlüğü*. Hitit Yayınları.

Pilav, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(1), 267-276.

Sami, Ş. (1901). *Kamûs-ı Türkî*. İkdam.

Starnes, D. W. T. ve Noyes, G. E. (1991). *The English Dictionary From Cawdrey to Johnson 1604-1755* (C. 57). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Türkçe Sözlük. (1998). (9. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, B. (Ed.). (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. ABC Kitabevi.

Vardar, B., Güz, N., Güzelşen, M. R., Öztokat, E., Rifat, M. ve Senemoğlu, O. (1978). *Başlıca Dilbilim Terimleri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 2462, Yabancı Diller Yüksekokulu Yayınları No. 1.

Wiegand, H. E. (1998). *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Kritik, Geschichte und Automatisierung von Wörterbüchern.* Berlin: W. de Gruyter.

Zgusta, L., Cerny, V., Novotna, Z. H., Heroldova, D., Hrebicek, L., Kalouskova, J., … Zvelebil, K. (1971). *Manual of Lexicography*. Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.

Zülfikar, H. (1991). Terim sorunları ve terim yapma yolları. Ankara: TDK Yayınları.